

یادداشت مترجم مقدمه^(۱)

حافظ محمودخان شیرانی (درگذشته ۱۹۴۶م) که به سبب تحقیقات و تبّعات خود در شاهنامه و فردوسی شهره است، گنجینه پُربهای نسخ خطی خود را به دانشگاه پنجاب، لاهور، سپرد. در گنجینه مخطوطات او تحت شماره ۴۷۹۷ چهل و شش برگ باقیمانده از تفسیری هست که شیرانی آن را متعلق به قرنهای پنجم یا ششم هجری می‌انگاشت و زبانش را بسیار نزدیک به زبان شاهنامه فردوسی می‌دانست. او درباره این تفسیر مقاله‌ای بسیار مفصل و محققانه به زبان اردو نوشت که تحت عنوان «قرآن پاک کی ایک قدیم تفسیر» در *اورینتال کالج میگزین [Oriental College Magazine]*، لاهور، در سال ۱۹۳۲ منتشر شد. مقاله در سه بخش تهیه شده است. بخش اول درباره محتویات تفسیر و شیوه املائی نسخه و نکات دستور زبان؛ بخش دوم دربرگیرنده فهرست الفبایی ۱۹۸ واژه و افعال نادر تفسیر با شواهد و توضیحات به اردو؛ بخش سوم گزیده تفسیر است با حفظ شیوه املائی نسخه.

نسخه شیرانی توجه نسخه‌شناسان و محققان زبان فارسی را به خود جلب کرد. بنیاد فرهنگ ایران، تهران، در سلسله عکس نسخه‌های خطی، اولین نسخه‌ای را که در ۱۳۴۴ش طبع عکسی کرد نسخه شیرانی بود که در چاپ، این عنوان به آن داده شده بود: «تفسیر قرآن پاک، قطعه‌ای از تفسیری بی‌نام به فارسی که ظاهراً در اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم نوشته شده است، عکس نسخه‌ای

---

1. مجله معارف، نشریه مرکز نشر دانشگاهی، تهران، دوره هجدهم، شماره ۱، فروردین - تیر ۱۳۸۰.

محفوظ در دانشگاه لاهور». این چاپ یادداشتی چهارصفحه‌ای به قلم مجتبی مینوی دارد. آن مرحوم در یادداشت خود اذعان داشته که از مقاله اردوی شیرانی استفاده کرده و توصیه کرده «بجاست که تمام آن مقاله را کسی به فارسی ترجمه و منتشر کند». بنیاد فرهنگ ایران در اردیبهشت ۱۳۴۸ ش این تفسیر را به همان نام چاپ حروفی کرد، این بار به کوشش و تعلیقات آقای علی رواقی.

اکنون خدای تعالی توفیق ارزانی فرمود که مقاله شیرانی را، نزدیک به هفتاد سال پس از چاپش، از اردو به فارسی برگردانیم و در دسترس عموم فارسی‌زبانان و فارسی‌دانان بگذاریم. از بیم طولانی شدن مقاله، بخشهای دوم و سوم را در اینجا نیاورده‌ایم و شاید ضرورتی هم نداشت، زیرا چاپ رواقی این را کفایت می‌کند.

گفتنی است هنگامی که مرحوم شیرانی مقاله خود را می‌نوشت هنوز تفاسیر کهن فارسی چاپ نشده بود و آن مرحوم اگرچه از آنها نام برده است، ولی آنها را در دست نداشت و نتوانست با نسخه خود مقابله کند. اما اکنون برخی از تفاسیر به طبع رسیده است. از آن جمله است:

۱. تفسیر قرآن مجید، نسخه محفوظ در دانشگاه کمبریج [تحریر ۶۲۸ هـ]، به تصحیح جلال متینی، ۲ ج، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۴۹ ش.

۲. تفسیر قرآن کریم، تألیف ابوبکر عتیق سوراآبادی، چاپ عکسی از روی نسخه دیوان هند، لندن، مکتوب به سال ۵۲۳ هـ، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۴۵ ش.

۳. تاج التراجم فی تفسیر القرآن للاعاجم، تألیف ابوالمظفر شاهفور بن طاهر بن محمد اسفراینی، به تصحیح نجیب مایل هروی و علی‌اکبر الهی خراسانی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۵ ش، ۵ جلد.

۴. تفسیر بصائر یمینی، تألیف محمد بن محمود نیشابوری، به تصحیح علی رواقی، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۵۹ ش.

از مقایسه بین تفاسیر مذکور و نسخه شیرانی به این نتیجه رسیده‌ام که

نسخه شیرانی از هیچ یک از آنها نیست. در حین ترجمه برخی پاورقیهای شیرانی را تکمیل کرده‌ام و اضافات را در داخل دو قلاب آورده‌ام. تمام ارجاعات به چاپ عکسی تهران ۱۳۴۴ ش است. در پایان از خانم انجم حمید سپاسگزاری می‌کنم که در تحریر اول ترجمه با اینجانب همکاری کرده‌اند.

عارف نوشاهی